

A TRANSZATLANTI KERESKEDELMI TÁRGYALÁSOK ÉS A BERUHÁZÁSI VITARENDEZÉS REFORMJA

HORVÁTHY BALÁZS

Bevezető gondolatok

Az alábbi ünnepi írás előtörténete akkoriban kezdődött, amikor Milassin László a győri jogi kar alapító oktatójaként Európai Jogi Tudományos Diákkört szervezett 1998-ban, amelyhez hallgatóként nagy örömmel csatlakoztam. A diákkör Milassin tanár úr irányítása mellett pezsgő szellemi műhellyé vált: uniós témájú konferenciákra, rendezvényekre jártunk, tanulmányi kirándulásokon vehettünk részt és nem mellesleg a TDK adta ki tanár úr főszerkesztése mellett az Európai Jogi Hírlevelet, amely a hosszú évek távlatából visszatekintve műfajilag méltán nevezhető a mai szakmai blogok előfutárának. Minden bizonnyal a diákkör e szakmai hátterének és egyben barátságos légkörének volt betudható, hogy szakdolgozatomat tanár úrhoz írtam, valamint hogy az egyetem elvégzését követően a tanszéken maradtam. E közel két évtizedes előtörténetre jó szívvel visszagondolva köszöntöm Milassin László tanár urat 65. születésnapja alkalmából és ajánlom tiszteletére az alábbi írást, amely a transzatlanti kereskedelmi tárgyalások és a befektető-állam közötti vitarendezési mechanizmus (*Investor-State Dispute Settlement Mechanism – ISDS*) egyes összefüggéseit vizsgálja. Elsőként a TTIP-tárgyalások hátterét és a vitarendezési mechanizmussal kapcsolatban megfogalmazott kritikákat mutatja be, amelyet az Európai Bizottság beruházási bírósági rendszerről szóló koncepciójának az elemzése követ.

I. A transzatlanti kereskedelmi tárgyalások társadalmi környezete és a vitarendezési mechanizmussal szemben megfogalmazott kritikák

Habár a Transzatlanti Kereskedelmi és Beruházási Partnerségről (*Transatlantic Trade and Investment Partnership – TTIP*) az Európai Unió és az Egyesült Államok közötti tárgyalások jelenleg is folyamatban vannak, jelen sorok megfogalmazásakor egyre kevésbé tűnik valószínűnek, hogy a tervezett menetrend szerint a felek a tárgyalásokat 2016-ban képesek lesznek lezárni. A 2013-ban

Egyetemi docens (Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Nemzetközi Köz- és Magánjogi Tanszék), tudományos munkatárs (MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet).

megindult folyamat célkitűzése átfogó beruházási és kereskedelmi egyezmény megkötése lenne, amely a klasszikus árukereskedelmi liberalizációt érintő témakörökön túllépve az EU és az USA kétoldalú gazdasági kapcsolatainak további mélyítéséhez járulhatna hozzá.¹ Megemlíthető, hogy a felek között a TTIP nem az első próbálkozás bilaterális kereskedelmi egyezmény létrehozására. 1994 és 1996 között a Transzatlanti Szabadkereskedelmi Övezet (*Transatlantic Free Trade Area – TAFTA*) ötlete intenzív gondolkodás középpontjában állt. Formális tárgyalások azonban ezzel kapcsolatban sosem indultak, amelynek oka lehetett, hogy az EU és az USA akkoriban még egyaránt multilaterális szinten próbált erőfeszítéseket tenni az újonnan létrejött WTO stabilizálása érdekében.² A jelenlegi tárgyalások előzménye a 2011. november 28-án José Manuel Barroso, Herman Van Rompuy és Barack Obama, az USA elnöke részvételével megtartott csúcstalálkozó volt, amelyen a felek magas szintű munkacsoportot (*High Level Working Group on Jobs and Growth*) hoztak létre. A munkacsoport feladat volt beazonosítani azokat az eszközöket, melyek az EU és USA közötti kereskedelmi és befektetési kapcsolatok erősítését szolgálhatják. A munkacsoport 2012-ben közzétett előzetes elemzése a legoptimálisabb eszközként a bilaterális kereskedelmi egyezmény megkötését javasolta. A végeleges dokumentumot 2013-ban fogadták el,³ amely a tárgyalások elsődleges céljaként az ipari termékek, agrártermékek, szolgáltatások, közbeszerzések és szellemi tulajdonjogok további liberalizációját jelölte meg.

A transzatlanti kereskedelmi tárgyalások iránt nem csak az akadémiai közeg, hanem a társadalom részéről is erőteljes kritikai érdeklődés volt tapasztalható,⁴ amely a tervezett megállapodás gazdasági súlyának tükrében, illetve a TTIP által célzott témaköröket alapul véve nem volt meglepő. Ami a tervezett egyezmény gazdasági súlyát illeti, az EU és az USA közötti kereskedelmi kapcsolatok a világ legjelentősebb bilaterális relációja a kereskedelmi statisztikák adatainak tanúsága szerint, vagyis ebben a tekintetben a 2013-ban megindult transzatlanti tárgyalások mindenképpen az uniós kereskedelempolitika történetének egyik legjelentősebb mérföldkövét jelentik. A világkereskedelem forgalmának mintegy harmada az Európai Unió és az Egyesült Államok két partja között bonyolódik, mindkét fél a másik jelentős exportpiacának

¹ A bilaterális kapcsolatok erősítésének szándékát a 2008-as pénzügyi válságot követő gazdasági környezet (alacsony növekedés, fiskális és monetáris eszközökben rejlő lehetőségek kimerülése) jelentősen befolyásolta: Ld. Felbermayr, Gabriel J. – Larch, Mario: *The Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP): Potentials, Problems and Perspectives*. CESIFO Forum, 2013/2., 49. o.; Horváthy Balázs: *The Transatlantic Trade and Investment Partnership – The Revival of Bilateralism?* In: Gömbös Csilla – Kálmán János – Keserű Barna Arnold (Szerk.): *Global and Local Issues from the Aspects of Law and Economy: 9th Batthyány Summer School Proceedings*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr, 2014. 15–32. o.

² Wróbel Anna: *Multilateralism or bilateralism: The EU trade policy in an age of the WTO crisis*. *Ekonomika*, 2013/3., 20. o.

³ Európai Bizottság: *Final Report High Level Working Group On Jobs And Growth*. Brüsszel, 2013. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/february/tradoc_150519.pdf

⁴ A TTIP-pel kapcsolatos közvélemény átfogó elemzéséhez ld.: Ziegler Dezső Tamás: *TTIP and its Public Critique: Anti-Globalist Populism vs Valid Dangers*. *Studies in International Economics – Special Issue of Külgazdaság*, 2016/2.

tekinthető, és kiemelt jelentőséggel bírnak a beruházási kapcsolatok.⁵ Az elmúlt években az árukereskedelem és a szolgáltatási ágazat által generált forgalom éves szinten hozzávetőleg 800–1000 milliárd euróra rúgott, és évenként mintegy 3500–4000 milliárd euró összegű befektetés mozog a transzatlanti régióban.⁶

Tartalmi szempontból nézve pedig a tervezett transzatlanti megállapodás jelentősége abban is megmutatkozik, hogy a TTIP lényegesen túllépne a multilaterális kereskedelmi szabályozás által biztosított kereteken. A két fél között már jelenleg is alacsonynak tekinthető átlagvámok mellett nem a hagyományos kereskedelempolitikai eszközöket,⁷ hanem elsősorban a kereskedelem technikai akadályainak lebontását célozná.⁸ Ezen túlmenően a felek a tervezett egyezménybe integrálni kívánnak olyan kereskedelmen túlmutató – környezetvédelmi, szociálpolitikai, emberi jogi – szempontokat is, melyek adott esetben a szerződő felek jövőbeni, a kereskedelmi forgalmat is érintő szabályozási mozgásterét befolyásolhatják.

Az említett kritikai közérdeklődés akadályát képezte azonban, hogy a kereskedelmi tárgyalásokkal kapcsolatos információk nyilvánossága – a kereskedelmi diplomácia korábbi gyakorlatából kifolyólag – lényegesen korlátozott volt. Az ennek nyomán kibontakozó transzparencia-vita a TTIP-el összefüggő véleményeket – beleértve a vitarendezéssel kapcsolatos kritikákat – egy mederbe terelve végül elérte célját és az Európai Bizottság 2015 januárjában a tárgyalási mandátumához kapcsolódó dokumentumokat teljes körűen nyilvánosságra hozta.⁹ Ez paradigmátikus változást jelentett, hiszen a tárgyalások megindulásakor 2013-ban a közvélemény

⁵ 2015-ben az áruimport tekintetében az EU az USA legjelentősebb kereskedelmi partnere 21,63%-os részesedéssel (második helyen Kanada szerepel), míg az USA 14,4%-kal az EU második legjelentősebb partnere (az első Kína). US Department Of Commerce – International Trade Administration: *Top U.S. Trade Partners*. Washington, 2016. http://www.trade.gov/mas/ian/build/groups/public/@tg_ian/documents/webcontent/tg_ian_003364.pdf;
Európai Bizottság: *Client and supplier countries of the EU28 in merchandise trade*. Brüsszel, 2016. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_122530.pdf.

⁶ Európai Bizottság: *Countries and regions – United States*. Brüsszel, 2016. <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/united-states/>.

⁷ Az USA által alkalmazott vámok átlaga 3,5%, az Európai Unió esetében 5,2%. Az átlagtól jelentősen eltérő vámokat mindkét fél csak a szenzitív jellegű termékek esetében alkalmaz (pl.: textil és ruházati termékek, cipők, dohány, cukor, tejtermékek és egyes zöldségek, gyümölcsök). Európai Bizottság: *Executive summary of the impact assessment on the future of the EU-US trade relations*. SWD(2013) 69 final (12.3.2013) http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150760.pdf.

⁸ Az Európai Bizottság megbízása alapján a CEPR által készített hatástanulmány szerint éves szinten a gazdasági előnyök összesen az EU esetében 119 milliárd eurót, míg az USA 95 milliárd eurót tennének ki. Az elemzés szerint ezen előnyök hozzávetőleg 80%-a kereskedelmet érintő technikai és adminisztratív korlátok lebontásából keletkezhetne. Centre for Economic Policy Research (CEPR): *Reducing transatlantic barriers to trade and investment – An economic assessment*. Brüsszel, 2013. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdf. Mindazonáltal nem hagyható figyelmen kívül, hogy független elemzések adatai – elsősorban az eltérő módszertani háttér miatt – lényeges szórást mutatnak, ezek összehasonlításához ld.: Kutasi Gábor: *A Transzatlanti Kereskedelmi és Beruházási Társulás és a növekedés – Gyakorlati és módszertani kérdések*. Köz-Gazdaság 2015/3., 57–71. o. Valamint e „szórás” másik végpontja a pozitív hatásokat megkérdőjelező elemzések, ld.: Capaldo, Jeronim: *The Trans-Atlantic Trade and Investment Partnership: European Disintegration, Unemployment and Instability*. Tufts University Global Development and Environment Institute Working Paper, No. 14-03., 2014. október.

⁹ Azóta a tárgyalás szövegtervezetek folyamatosan elérhetőek a Bizottság honlapján az alábbi oldalon: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1230>.

még csak egy nyilvános összefoglalót¹⁰ ismerhetett meg a mandátumból. Végül azonban az Európai Bíróság döntése,¹¹ valamint az Európai Ombudsman vizsgálata¹² az Európai Bizottságot a kezdeti kommunikációs politikájának felülvizsgálatára készítette és nagyobb teret adott a nyilvánosságnak, valamint a tárgyalások átláthatóságának.¹³

A közvélemény kritikája azonban nem csak a TTIP kommunikációjának mikéntjét volt képes befolyásolni. Ennek nyomán az Európai Bizottság a tervezett egyezmény egyes tartalmi elemire vonatkozó pozícióját is újragondolta, melyek közül kiemelt jelentőséggel bír a jelen írás tárgyát képező témakör, azaz a vitarendezési szabályok (ISDS) kialakításának kérdése.¹⁴ A beruházók és az államok közötti vitarendezés alapmodellje a befektetési egyezményekben meghonosodott intézmény, amely lényegileg tér el a nemzetközi kereskedelmi jogban jellemző – pl. a WTO keretében alkalmazott –, kizárólag csak az államok közötti viták feloldását lehetővé tevő kvázi-bírói fórumok sajátosságaitól. Az ISDS mögött meghúzódó jogpolitikai indok voltaképpen a beruházóknak nyújtott kiegészítő garancia, amely közvetlen perlési lehetőséget biztosít a tőkeimportőr államokkal szemben azokban az esetekben, ha az állam nem tartaná be az egyezményben vállaltakat és ezáltal sértené a beruházó érdekeit.¹⁵

A beruházó-állam közötti vitarendezés kapcsán megfogalmazott kritikák közül három fontosabb szempontot kell kiemelni. Az intézményt eleve szükségtelennek tartó kritikák¹⁶ hangsúlyozták, hogy az ISDS léte alapvetően a fejlett tőkeexportőr és a feltörekvő tőkeimportőr államok közötti bilaterális befektetési egyezményekben indokolható. Ezekben az esetekben a tőkeimportőr állam törékenyebb jogrendszere, az igazságszolgáltatással összefüggő elvek és intézmények hiányosságai olyan kockázatot jelenthetnek a befektetőknek, amellyel szemben az ISDS pótlólagos garanciát biztosít. Az Európai Unió fejlett kereskedelmi partnereivel kötött megállapodásaiban viszont ilyen

¹⁰ Európai Bizottság: *Directives for the negotiation on the Transatlantic Trade and Investment Partnership between the European Union and the United States of America.* (11103/13), Brüsszel, 2013. <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11103-2013-DCL-1/en/pdf>.

¹¹ C-350/12 P. Tanács kontra Sophie in't Veld, ECLI:EU:C:2014:2039.0. Az Európai Bíróság döntése nem közvetlenül a TTIP, hanem más kereskedelmi tárgyalások dokumentumainak a nyilvánosságát érintette, viszont mivel a Bíróság egyértelműen a Parlament álláspontját támogatta a dokumentumokhoz való hozzáférés kapcsán, így a döntés befolyásolta TTIP-ről kibontakozóban lévő transzparencia-vitát. Az eset elemzéséhez ld.: Delimatsis, Panagiotis: *TTIP, CETA, TiSA Behind Closed Doors: Transparency in the EU Trade Policy*. TILEC Discussion Paper No. 2016-020, 9–11. o.

¹² Európai Ombudsman OI/10/2014/RA (2015.01.06.): *Decision of the European Ombudsman closing her own-initiative inquiry OI/10/2014/RA concerning the European Commission.*

¹³ Delimatsis i.m. 22. o.

¹⁴ *Statement of concern about planned provisions on investment protection and Investor-State Dispute Settlement (ISDS) in the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP).* 2014. https://www.kent.ac.uk/law/isds_treaty_consultation.html.

¹⁵ Az ISDS jogpolitikai indokaihoz ld. Weaver, Mark A.: *The Proposed Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP): ISDS Provisions, Reconciliation, and Future Trade Implications.* Emory International Law Review, 2014/1., 235–236. o.; valamint Kleinheisterkamp, Jan: *Is there a Need for Investor-State Arbitration in the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP)?* London School of Economics Law Department, 2014. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2410188.

¹⁶ Martti Koskeniemi: *Finland's legislative power may be in jeopardy.* Helsinki Times, 2013., (interjú). <http://www.helsinkitimes.fi/finland/finland-news/domestic/8717-professor-finland-s-legislative-power-may-be-in-jeopardy.html>.

garanciára nincs szükség, hiszen a befektetők adott esetben egy jogtalan kisajátítással, vagy más jogsértéssel szemben a rendes állami bíróságok előtt is minden kockázat nélkül felléphetnének. Emellett szintén kifogásként vetődik fel, hogy az ISDS az államok szabályozási autonómiáját lényegesen beszűkítheti, ugyanis a befektetés megvalósítását követően a fogadó állam által pl. közpolitikai megfontolás mentén bevezetett korlátozás – amely a befektető tevékenységét negatívan befolyásolja, ezáltal rontja a befektetésének a megtérülését – peresíthető a vitarendezésen keresztül. Következésképpen e logika szerint a magas kártérítési összegtől való félelem eltántoríthatja az érintett államot attól, hogy pl. olyan új környezetvédelmi, szociálpolitikai stb. normát vezessen be, amely a befektető termelési költségeit megnövelné. Végül az ISDS intézményi megoldásával kapcsolatos kritikai nézeteket érdemes megemlíteni. A legelterjedtebb modell ad hoc választottbíráskodáshoz hasonló intézményi megoldást vesz alapul (pl. ICSID), amelyben az eseti választottbírói feladatokat többnyire a befektetési jogban jártas ügyvédek látják el. Kizáró szabályok hiányában és a fórum eseti jellege miatt azonban gyakori, hogy a választottbírák más ügyekben vállalatokat is képviselnek, ami komoly érdekkonfliktusokat eredményezhet.

Az Európai Bizottság kezdeti tárgyalási pozíciója még a klasszikus intézményi megoldásra épült, azonban látva az ISDS intézményével szembeni kritikai nyomást, nyilvános konzultációt kezdeményezett a vitarendezési szabályokról. Ennek eredményeit figyelembe véve 2015 szeptemberében szövegtervezetet dolgozott ki és állandó befektetési bíróság koncepciójára – befektetési bírósági rendszerre – tett javaslatot, amelyek alapvonalait az alábbiakban ismertetjük.¹⁷

II. Az Európai Bizottság tervezete a befektetési bírósági rendszerről

Az Európai Bizottság által javasolt új vitarendezési szabályok szakítanak az ISDS hagyományos *ad hoc* választottbírói megoldásaival és egy kétszintű, állandó és bírói típusú vitarendezés alapjait fektetik le. Az Európai Bizottság javaslattal kapcsolatos kommunikációja már kiemelte, hogy a koncepció nem csak a TTIP esetében képezi majd az EU tárgyalási álláspontját, hanem a folyamatban lévő további tárgyalásokra, illetve a Szingapúrral már letárgyalt, valamint a Kanadával megkötendő megállapodásra (CETA) is hatással lehet.¹⁸ Az utóbbi vonatkozásban a felek 2016. február végén meg is állapodtak, minek eredményeképpen módosították a CETA szövegét és az Európai Bizottság javaslata alapján alakították ki a befektető-állam közötti vitarendezési

¹⁷ Európai Bizottság: *Draft text TTIP – Investment*. Brüsszel, 2015. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/september/tradoc_153807.pdf.

¹⁸ European Bizottság: *Fact Sheet – Reading Guide (Draft text on Investment Protection and Investment Court System in the Transatlantic Trade and Investment Partnership)*. Brüsszel, 2015. szeptember 16., http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-5652_en.htm.

szabályokat.¹⁹ Mivel a CETA végleges szövege már aláírás és ratifikáció előtt áll, a befektetési bírósági rendszer koncepcióját célszerű e véglegesített szerződésszöveg alapján vizsgálni, hiszen a Bizottság feltehetőleg ehhez hasonló szövegváltozathoz fogja tartani magát a TTIP-tárgyalásokon is.

A befektetési bírósági rendszer koncepciója alapjaiban változtatja meg az ISDS hagyományos modelljét és számos olyan kérdésre kíván reflektálni, melyek a tárgyalásokat övező vitákban felszínre kerültek. Az alábbiakban azt vizsgáljuk, hogy az új szabályok kínálnak-e megoldást a fent említett három kritikai felvetésre.

A legalapvetőbb kritikai megfontolással, vagyis az ISDS indokoltságának vitatásával kapcsolatban az új szabályok üzenete, hogy a vitarendezési rendszerre szükség van ugyan, de egy új intézményi modellel kell felváltani a klasszikus megoldásokat. Az Európai Bizottság hivatalos kommunikációja erre épül és kifejezett hangsúlyt kap annak szükségessége, hogy a jelenleg alkalmazott arbitrációs modellt felül kell vizsgálni.²⁰

A fent tárgyalt második vitapontra, vagyis a felek szabályozási autonómiájának beszűkülésére, a Bizottság tárgyalási pozíciója már konkrétabb válaszokat ad.²¹ Az eredeti vitarendezési szabályok is említették a felek szabályozáshoz való jogát, azonban a koncepció ezt még nyomatékosabbá teszi és a szöveg megfogalmazását pontosította. Ennek értelmében a feleknek továbbra is lehetőségük lenne legitim közpolitikai célok érdekében szabályozásokat elfogadni, példának okáért az egészség, biztonság, környezet, közérkölc, szociális biztonság, fogyasztók, vagy a kulturális sokszínűség védelme érdekében. Lényeges, hogy a CETA esetében a szabályozáshoz való jog deklarációját a szöveg kiegészíti azzal az értelmező megállapítással, hogy önmagában nem jelenti az egyezmény megsértését, ha a felek olyan szabályozást fogadnak el, amely kedvezőtlenül érinti a befektetést vagy a befektető várakozásait, beleértve a profittal kapcsolatos jövőbeni elvárásokat.²² Fontos továbbá, hogy a szövegben az előzőeken túlmenően a befektetésvédelmi alapelvek közül az tisztességes és méltányos bánásmód (*fair and equitable treatment*) részletes magyarázatot kapott.²³

Az Európai Bizottság reformjavaslata az ISDS intézményi megoldásait érintő kritikai megfontolásokra is reagál azáltal, hogy az eseti választottbírósági modellt egy kétszintű állandó

¹⁹ Ehhez ld.: Horváthy Balázs: *A CETA új vitarendezési mechanizmusa*. MTA TK Lendület-HPOPs Kutatócsoport Blogoldala (2016.04.04.), <http://hpops.tk.mta.hu/blog/2016/04/a-ceta-uj-vitarendezei-mechanizmus>.

²⁰ Malmström, Cecilia: *Proposing an Investment Court System*. Brüsszel, 2015 szeptember 16. https://ec.europa.eu/commission/2014-2019/malmstrom/blog/proposing-investment-court-system_en.

²¹ Szarvas Erik: *A kétoldalú és multilaterális kereskedelempolitika mint a globalizáció szabályok közé szorításának az eszköze*. Külügyi Szemle, 2015/3., 137. o.

²² *Comprehensive Economic and Trade Agreement (továbbiakban: CETA)*, 8.9 cikk 2. bekezdés. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/february/tradoc_154329.pdf.

²³ Ld. CETA 8.10 cikk. Habár egyes kritikák szerint a javaslat ebben a tekintetben túlzottan részletes is, ami rugalmatlanná teszi e modell alkalmazhatóságát. Ld. ehhez: Katona János: *A beruházásvédelem reformja és az EU formálódó beruházásvédelmi politikája – pillanatkép*. Európai jog, 2015/4., 15. o.

bírósági rendszerrel váltaná fel. Az állandó Törvényszék (*Tribunal of First Instance*) a szerződő felek által közösen kinevezett 15 bíróból állna, akik közül 5-5 fő USA és uniós állampolgársággal, illetve 5 fő harmadik ország állampolgárságával rendelkezne. A szövegtervezet emellett kvalifikációs kritériumként írja elő, hogy jelölteknek meg kell felelniük az államukban a bírák kinevezésére vonatkozó feltételeknek, vagy elismert szakértelemmel rendelkező jogászoknak kell lenniük. Az egyes ügyekben háromtagú bírói tanácsok járnak majd el. Az eljárás másodfokon Fellebbezési Törvényszék (*Appeal Tribunal*) elé kerülhetne. Fellebbezés benyújtására jogalkalmazási és jogértelmezési hibára, a tényállási elemek hibás értelmezésére, valamint a formai eljárási szabályok megsértésére hivatkozással lenne lehetőség. A Fellebbezési Törvényszék a felek által közösen kinevezett 6 bíróból állna, melyek közül 2-2 főt az USA és az uniós tagállamok, valamint 2 főt harmadik államok állampolgárai közül jelölnének. A bírácoknak meg kellene felelniük az államukban a legmagasabb bírói tisztségbe történő kinevezéshez szükséges előírásoknak, vagy elismert szakértelemmel rendelkező jogászok közül kerülhetnének ki. A mindkét fokra alkalmazandó közös szabályok utalnak arra, hogy az eljáró bírácoknak szigorú összeférhetlenségi és etikai követelményeknek kell megfelelniük. A bírácoknak függetlennek kell lenniük, nem állhatnak semmilyen kormány alkalmazásában,²⁴ és nem vehetnek rész olyan ügyek elbírálásában, melyek esetében közvetlen vagy közvetett érdekkonfliktus állna fenn. Az ISDS modelljét érintő intézményi kritikákban az eltérő eljárási pozíciókból fakadó érdekütközés, vagyis az a helyzet, hogy pl. az ICSID előtt a bírák más ügyekben ügyvédként járhatnak el, kiemelt figyelmet kapott. Minden bizonnyal ennek köszönhető a tervezet rendkívül szigorú kizáró szabálya, amely szerint a bírák más perbeli pozícióban – ügyvédként, szakértőként, tanúként – az egyezmény hatálya alá tartozó folyamatban lévő, vagy akár jövőbeli ügyekben nem járhatnak el.²⁵ Ezzel a koncepció az intézményi kritikák közül a közvélemény által leginkább hangoztatott, etikai szempontból is nehezményezhető kérdésekre kívánt reflektálni.

III. Záró megjegyzések

Az Európai Bizottság befektetési bírósági rendszerről szóló koncepciója – tartalmi és intézményi szempontból nézve egyaránt – valóban gyökeres változást hozhat az elmúlt évtizedekben hagyományosan alkalmazott, befektetők és államok közötti vitarendezési modellhez képest. A bírákra vonatkozó összeférhetlenségi és etikai követelmények, az érdemi felülvizsgálat lehetősége – szemben az ISDS modelljében általában alkalmazott rendes bírósági

²⁴ CETA 8.30 cikk (1) bekezdését. Érdekesség, hogy e rendelkezéshez a felek értelmező magyarázatot fűztek, amely szerint önmagában az, hogy egy személy kormányzati szervtől fizetést kap, nem automatikusan összeegyeztethetetlen az etikai kritériumokkal. Ld. a szerződésszövegben 10. lj.

²⁵ Ld. CETA 8.30 cikk (1) bekezdés utolsó mondatát.

megsemmisítéssel – lényegesen szilárdabb alapokon nyugvó rendszert eredményezhet. Mindemellett az új szabályoknak nem csak az intézményi és eljárási pillérei tükröznek innovatív megközelítéseket, hanem fontos továbbá, hogy az Európai Bizottság által képviselt vitarendezési modell a beruházásvédelemmel összefüggő anyagi jogi szabályokra is hatással lehet. Lényeges törekvés a beruházásvédelem alapelveinek pontosítása, amelynek célja a jogbiztonság mellett egyben annak garantálása is, hogy a szerződő felek legitim közpolitikai indokok mentén igazolható szabályozási mozgástere ne csorbuljon.

Egyelőre még nehezen láthatók előre az Európai Bizottság reformjavaslatában megjelenő „multilateralizációs törekvések” lehetséges hatásai. E megközelítést a CETA véglegesített szabályaiba már integrálták, miszerint a felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy az új bírósági vitarendezést modellként kezelik és törekednek arra, hogy harmadik államok bevonásával multilaterális szintre emeljék.²⁶ A TTIP szempontjából ezen elképzelésnek az eredménye lehet adott esetben, hogy az EU által megkötött egyezmények bírósági intézményeinek a helyét egy nemzetközi fórum váltaná fel, így a jövőben akár közös bírói intézménye lehetne a TTIP-nek, a CETA-nak és az EU által kötött további bilaterális egyezményeknek is. Ebből kifolyólag az Unió által alkalmazott megállapodások esetében nem csak a tartalmi keretek lennének hasonlóak, hanem az egyezményekben rögzített jogintézményeknek – pl. az említett szabályozáshoz való jognak, vagy az tisztességes és méltányos bánásmód elvének is – az értelmezése és gyakorlati alkalmazása egységessé válhatna.

Felhasznált irodalom

- (1) Capaldo, Jeronim: *The Trans-Atlantic Trade and Investment Partnership: European Disintegration, Unemployment and Instability*. Tufts University Global Development and Environment Institute Working Paper, No. 14-03, 2014. október.
- (2) Delimatsis, Panagiotis: *TTIP, CETA, TiSA Behind Closed Doors: Transparency in the EU Trade Policy*. TILEC Discussion Paper No. 2016-020., 9–11. o.
- (3) Felbermayr, Gabriel J. – Larch, Mario: *The Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP): Potentials, Problems and Perspectives*. Cesifo Forum, 2013/2., 49–60. o.
- (4) Horváthy Balázs: *A CETA új vitarendezési mechanizmusa*. MTA TK Lendület-HPOPs Kutatócsoport Blogoldala (2016.04.04.), <http://hpops.tk.mta.hu/blog/2016/04/a-ceta-uj-vitarendezesi-mechanizmus>.

²⁶ CETA 8.29 cikk.

- (5) Horváthy Balázs: *The Transatlantic Trade and Investment Partnership – The Revival of Bilateralism?* In: Gömbös Csilla – Kálmán János – Keserű Barna Arnold (Szerk.): *Global and Local Issues from the Aspects of Law and Economy: 9th Batthyány Summer School Proceedings*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr, 2014. 15–32. o.
- (6) Katona János: *A beruházásvédelem reformja és az EU formálódó beruházásvédelmi politikája – pillanatkép*. Európai jog, 2015/4., 8–18. o.
- (7) Kleinheisterkamp, Jan: *Is there a Need for Investor-State Arbitration in the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP)?* London School of Economics Law Department, 2014. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2410188.
- (8) Kutasi Gábor: *A Transzatlanti Kereskedelmi és Beruházási Társulás és a növekedés – Gyakorlati és módszertani kérdések*. Köz-Gazdaság 2015/3., 57–71. o.
- (9) Malmström, Cecilia: *Proposing an Investment Court System*. Brüsszel, 2015 szeptember 16. https://ec.europa.eu/commission/2014-2019/malmstrom/blog/proposing-investment-court-system_en.
- (10) Pardavi László: *A globális gazdaság vámjogának alapkérdései: különös tekintettel a preferenciális szerződésekre*. Universitas-Győr, Győr, 2015.
- (11) Szarvas Erik: *A kétoldalú és multilaterális kereskedelempolitika mint a globalizáció szabályok közé szorításának az eszköze*. Külügyi Szemle, 2015/3., 118–141. o.
- (12) Weaver, Mark A.: *The Proposed Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP): ISDS Provisions, Reconciliation, and Future Trade Implications*. Emory International Law Review, 2014/1., 225-275. o.
- (13) Wróbel Anna: *Multilateralism or bilateralism: The EU trade policy in an age of the WTO crisis*. *Ekonomika*, 2013/3., 7–23. o.
- (14) Ziegler Dezső Tamás: *TTIP and its Public Critique: Anti-Globalist Populism vs Valid Dangers*. *Studies in International Economics – Special Issue of Külgazdaság*, 2016/2.

AZ EURÓPAI ADÁSVÉTELI JOG FELEMELKEDÉSE ÉS HANYATLÁSA

KIRÁLY MIKLÓS

Bevezető gondolatok

Míg az UNIDROIT által kidolgozott Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelvei¹ régen elfoglalták megérdemelt helyüket a kodifikált *lex mercatoria* világában, addig lehetséges regionális megfelelőjüknek, az európai adásvételi jognak a sorsa több mint bizonytalan.

2010 áprilisában az Európai Bizottság egy szakértői csoportot hívott létre azzal az ígéretes mandátummal, hogy működjön közre az európai szerződési jog olyan Közös Referencia Keretének (*Common Frame of Reference*) kidolgozásában, amely úgy a fogyasztói, mint a kereskedelmi ügyleteket átfogná.² Meglepően rövid idő, azaz 12 hónap (és 12 találkozó) elteltével, a szakértői csoport elkészítette és közzétette az úgynevezett megvalósíthatósági tanulmányt („*Feasibility Study*”),³ amely tulajdonképpen egy jövőbeni európai szerződési jog általános részi normáit tartalmazta. E munkára alapozva 2011 októberében az Európai Bizottság közzé tette a Közös Európai Adásvételi Jogra (CESL) vonatkozó rendelet tervezetét.⁴

Az előzmények alapján feltételezhettük volna, hogy eljött az ideje a régóta dédelgetett terv, az európai szerződési jog megvalósításának. Hiszen ez volt az első alkalom, hogy az Európai Unió hozott nyilvánosságra az adásvételre vonatkozó átfogó jogszabály tervezetet, s ezzel a vállalkozás határozottan meghaladta a jogtudósok kedvelt kutatási témájának szintjét. Azonban 2014 decemberében az újonnan kinevezett Európai Bizottság, munkaprogramjának mellékletében, saját megfogalmazásával élve „letakarítva a fedélzetet”, visszavonta a CESL javaslatát.⁵ A diplomatikusan megfogalmazott magyarázat szerint ennek indoka az volt, hogy majd egy

Tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Nemzetközi Magánjogi és Európai Gazdasági Jogi Tanszék).

¹ UNIDROIT *Principles of International Commercial Contracts 2010*. UNIDROIT, Rome, 2010. 454. o. (UPICC); Angol-magyar kétnyelvű kiadásban: Király Miklós (szerk.): *UNIDROIT Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelvei 2010*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. 121. o.

² Bizottság 2010/233/EU határozat az európai szerződési jog közös referenciakeretének szakértői csoportja létrehozásáról, HL L 105 (2010.04.27.).

³ A European contract law for consumers and businesses: Publication of the results of the feasibility study carried out by the Expert Group on European contract law for stakeholders' and legal practitioners' feedback. (2011.05.03.). Elérhető: http://ec.europa.eu/justice/contract/files/feasibility_study_final.pdf

⁴ Javaslat: Az Európai Parlament és a Tanács rendelete a közös európai adásvételi jogról. COM (2011) 635 végleges (2011.10.11.)

⁵ „*Clearing the decks*” Ld. az Európai Bizottság honlapját: <http://ec.europa.eu/priorities/work-programme/index>.